

Något om Hönsarvsbergets växtvärld

Sven-Erik Blom

Under många års exkurrerande i Borlängetrakten, har speciellt ett par områden mer och mer framträtt som floristiskt intressanta. Detta såväl beträffande högre växter som svampar, vilka senare särskilt intresserat mig under senare år.

Dessa områden är Tjärnaberget och framför allt Hönsarvsberget, vilket jag här skall presentera lite närmare. Jag använder här namnet Hönsarvsberget i en något vidare mening än kartan och låter området sträcka sig norrut mot Ljusdalsberget - alltså t.o.m. Igeltjärnsområdet - och mot Fågelberget i nordost.

När man strövar omkring på Hönsarvsberget lägger man märke till stora variationer i vegetationen; från mager skogsmark med tallar - fr.a. på höjderna med tunt moräntäcke - till rikare bland- och granskogar i sluttningar och sänkor, med örter och gräs och med många intressanta svampar. I sluttningarna mot slätten i söder och väster finns stora lövinslag med björk, gråal, asp, sälg, lönn, rönn och hägg. De rikare områdena betingas av finkornigare moränmaterial och fr.a. av berggrundens lokala förekomster av grönstenar och diabasgångar, samt söder om Igeltjärn dessutom urkalksten, med gamla kalkbrott.

Berggrunden utgörs dock huvudsakligen av grovporfyritisk "ögongranit" och på bergets västsluttning NV om Bergeby finns rena hållmarker med väl synliga diabasgångar, samt flera gamla stenbrott. På de sluttande hållmarkerna finns rikliga, sedan gammalt kända, förekomster av bl.a. bergglim (*Silene rupestris*), liten fetknopp (*Sedum annuum*) och hällebräken (*Woodsia ilvensis*). På hållmark nära Bergebo motionscentral finns dessutom flera *Sedum*arter förvildade, såsom stor fetknopp och gyllenfetblad (*Sedum reflexum* och *aizoon*).

I övre delen av ett av stenbrotten påträffade jag för några år sedan ett exemplar av taggbräken (*Polystichum lonchitis*), den vackra vintergröna ormbunken som växer i ras- och blockmarker i fjällbjörkskogen, men även på några lokaler nedom fjällen. För ungefär tio år sedan hittade jag ett exemplar i sank granskog på Tjärnaberget, men den är nu utgången där. Växtplatsen på Hönsarvsberget är mer naturlig och plantan har vuxit till sig och verkar livskraftig. Inga fler exemplar har kunnat påträffas, trots noggrant sökande i omgivningen. Förekomsten är tydligen ny och ett bra exempel på spörväxters förmåga till långspridning.

Under svampplockning i september 1982 passerade min hustu och jag ett mindre frötallhygge på sydvästsluttningen av Fågelberget. Plötsligt stod jag i ett bestånd av c:a 25 st svedjenävor (*Geranium bohemicum*), av vilka några fortfarande stod i blom. Några år senare fann jag arten på två andra hyggen nära Bergebo, men där endast i några få exemplar. Ingentera av de tre växtplatserna hade varit utsatt för brand, varför tydligen solens instrålning under varma sommarkvarnar kan vara tillräcklig för att få fröna att gro. Växten har ju också dykt upp på hyggen på andra platser i landskapet.

Ett intressant experiment utfördes på den förstnämnda lokalen på Fågelberget, på Sören Nyströms initiativ, sommaren 1985 (se Dalanatur 1/86). Efter svedjning av c:a 100m² dök hundratals exemplar upp, vilket avslöjade en avsevärd fröbank. År 1987 kunde jag inte finna något enda exemplar, men helt nyligen - första veckan av oktober 1988 - fann jag ett tiotal små groddplantor, med hjärtblad och endast 1-2 små toppblad. Det blir intressant att se, om så små plantor kan klara en övervintring.

Det tredje intressanta växtfyndet på Hönsarvsberget är ryl (*Chimaphila umbellata*). Det första fyndet gjordes 1985 nära Bergeby, i en liten öppning (c:a 6 m i diameter), i halvgammal gles tallskog med enstaka granar och björkar. Beståndet utgörs av två grupper om sammanlagt c:a 50 ex. Antalet är svårt att ange exakt, då ett exemplar kan ha 2-3 blommande skott. De tätt sammanhållna grupperna tyder på vegetativ förökning. Vegetationen i övrigt utgörs av hus- vägg- och kvastmossa, en del lavar (*Cladonia*arter och torsklav) samt björkpyrola och klotpyrola. I närheten växer också grönpyrola, bgonpyrola och knärot. Även de resterande svenska pyrolorna finns i sydsluttningen, nämligen vitpyrola och klockpyrola; den sistnämnda på två lokaler, varav den ena riklig. En del intressanta svampar finns också här, fr.a. några krävande spindelaskivlingar, nämligen:

Cortinarius infractus
orichalceus
sulphurinus
calchrous var *coniferarum*
 samt *C. haasi*.

Ryl

Dessutom förekommer några musseroner, bl.a. irismusseron (*Lepista irina*).

Ytterligare ett område med ryl påträffades följande år, en knapp km norrut. Denna lokal är mycket rik, med ett tusental exemplar som 1987 blommade synnerligen rikligt. Området utgörs av barrblandskog på bitvis grov morän, delvis storblockig. Bottenskiktet utgörs här av vanliga mossor och ett

ÖVERSIKTSKARTA ÖVER HÖNSARVSBERGSMASSIVET

- I = Igeltjärn
- F = Fågelberget
- H = Hönsarvsberget
- B = Bergeby
motionscentral

Aspeboda

Ornäs

Borlänge

1 km

många intressanta skarnmineraler. I botaniskt avseende är fr.a. moss- och svampfloran intressant. Sören Nyström har i sin "Botanisk inventering av urkalksområden i Kopparbergs län" en tabellarisk förteckning över de mest frekventa kalkmossorna. Bland märkligare svampfynd som gjorts i och omkring kalkbrotten kan nämnas:

Lactarius aquizonatus (fransiska)
Tricholoma aurantium (brandmusseron)
Phellodon niger (svart taggsvamp)
Inocybe terrigena (fjällig ringtrådskevling)
Geastrum fimbriatum (fransig jordstjärna)

samt den ovanliga Cortinarius adalberti (en spindelskevling).

Området kring Igeltjärn är i övrigt mycket svamprikt och ofta besökt av matsvamplockare på jakt efter kantareller, trumpetsvamp, sillkremlor m.m. Där finns också många ovanliga svampar, t.ex. tallrisk (Lactarius musteus), två storvuxna vaxkevlingar (Hygrophorus inocybiformis och koroneni), guldvaxkevling (H. aureus) samt flera spindelskevlingar, såsom Cortinarius herpeticus, subviolascens, calopus och salor (blå slemspindelskevling).

Av ovanstående fragmentariska framställning torde framgå, att Hönsarvsbergsmassivet äger för Borlängetrakten ovanliga botaniska kvalitéer. Säkert ruvar nerget på ytterligare hemligheter, som väntar på att avslöjas. Håll därför ögonen öppna vid promenader i detta rika och spännande berg.

Litteratur:

- Ingelög, T. m.fl: Floravård i skogsbruket, artdelen.
Nyström, S. : Botanisk inventering av urkalksområden i Kopparbergs län, Länsstyrelsen N 1974:3.
: "Pyroteknik får skogen att blomma", Dalanatur 1986:1.
Oldhammer, B : Taggbräken, Dalanatur 1987:1.